

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 66 Ekim 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Volume: 12 Issue: 66 October 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3601>

KIRŞEHİR HALK KÜLTÜRÜNDE YÜKLÜK ÖRTÜSÜ* COVERING OF THE YÜKLÜK IN THE KIRŞEHİR FOLK CULTURE

Sema ETİKAN**
Filiz N. ÖLMEZ***
Hande KILIÇARSLAN****
Cenk ŞAHİN*****

Öz

Dokumalar ve dokumalardan üretilen çeşitli kullanım eşyaları tarih boyunca insanlığın günlük yaşamı içerisinde yer almış ve hayatını kolaylaştırmıştır. Türk kültüründe de yer yaygısından yük sarmaya, taşımada depolamaya kadar birçok amaç için üretilen dokumalar konar-göçer hayatın vazgeçilmezi olmuştur. Yerleşik hayata geçtikten sonrada yaygı, yastık, minder, duvar halısı, duvar kilimi, sedir örtüsü, çuval, heybe, torba gibi birçok kullanım eşyası dokumalardan üretilmeye devam edilmiştir. Dokumacılığın eski bir gelenek olduğu Kırşehir’de de benzer kullanım eşyaları sıklıkla üretilip günlük yaşamda yer almışlardır. Selçuklular zamanında Anadolu’ya yerleşen Türklerin bölgede dokuma geleneğini başlattığı düşünülmektedir. Bununla beraber Moğol baskıları sonucu Kayseri’den Kırşehir’e göç eden Bacı Teşkilatı’nın yine dokumanın Kırşehir ve çevresinde gelişmesine katkı sağladığı bilinmektedir. Zamanla bölgede dokumacılık köklü bir gelenek oluşturmuştur. Yaygılar, halı yastık, halı minder, duvar kilimi, sedir kilimi, yük örtüsü, seccade, namazlağı yöre dokumacıları tarafından hem kullanım amaçlı dokunmuş hem de satışı yapılarak önemli bir geçim kaynağı olmuştur. Bu çalışmada da yöre kültüründe geleneksel olarak kullanılan yüklük örtüsü incelenmiştir. Konar-göçer yaşamda bir yerden başka bir yere giderken eşyaların sarılması için kullanılan kilimler “yük kilimi” olarak adlandırılmaktadır. Yerleşik düzene geçtikten sonra yatak, yorgan, yastık vb. eşyaları evin bir odasına yapılan yerden yüksek bir mimari eleman üzerine üst üste yerleştirilmeye başlanmış ve bu bölümün önüne kilim bir perde gibi örtülmüştür. Anadolu’da evdeki fazla eşyaların konulması için yapılan dolap veya sergenlerden oluşan bölüme yüklük adı verilmektedir. Uygur ve Selçuklu Türkleri de üzerine eşya konan, masa, raf veya dolap gibi şeylere yüklük demişlerdir. Halk kültüründe hemen her yerleşim yerinde var olan yüklük bölümünde örtü amaçlı kullanılan kilim “yüklük örtüsü” adını almaktadır. Selçuklu kültürünün izlerini taşıyan Kırşehir’de yüklük örtüsü olarak kullanılmak üzere çoğunlukla atkı yüzlü, düz kilim tekniği ve cicim tekniği ile dokunmuş kilimler vardır. Bazen yöre kilimlerinin tek şakı bu amaçla kullanılmaktadır. “Yük çapı”, “yük perdesi”, “şah (şahk)”, “bar”, “yüklük”, “yük örtüsü” gibi isimler alan bu kilimlerin üzerinde yörede “top” adı verilen geometrik göbek motifleri (madalyon) sıralanmakta, zeminde yer alan top motifinin sayısına göre de kilimler, yedi toplu, dokuz toplu gibi adlar almaktadır. Anadolu kadını, kilimden yaptığı yüklük örtüsünü işlevsel bir nesne olarak kullanmış, aynı zamanda bu kilimlere estetik bir bezeme unsuru rolü yüklemiştir. Ayrıca yörede yüklük örtüsü olarak kilim kadar yaygın olmamakla birlikte, “filikli” adı verilen dokumalar ile bezayağı örgüsüyle ile dokunmuş ve üzeri püsküllerle süslenmiş dokumalar da kullanılmaktadır. Yörede köy evlerinde yüklük ve yüklük örtülerin kullanımı nesilden nesle aktarılan bir gelenektir. Bu çalışmada Kırşehir halk kültüründe yüklük örtüsü, teknik, desen, süsleme, kullanım ve geçmişi ele alınarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yüklük örtüsü, Gelenek, Kırşehir, Dokuma, Kilim, Cicim, Filikli.

* Bu makale, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen GSF.A3.17.002 numaralı “Kırşehir El Sanatları” isimli projeden oluşturulmuştur

**Prof. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Neşet Ertaş Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü. Kırşehir. etikansa@gmail.com, Orcid No: 0000-0001-5347-200X

*** Prof. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Neşet Ertaş Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü. Kırşehir. filnurol@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-2764-4514

**** Doç., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Neşet Ertaş Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü. Kırşehir. handearslan@hotmail.com, Orcid No: 0000-0001-9332-4730

***** Öğr. Gör., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Neşet Ertaş Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzik Bölümü. Kırşehir. cencenkshahin@gmail.com, Orcid No: 0000-0003-2447-4000

Abstract

Various usage goods produced from weavings itself have taken place in the daily life of mankind throughout history and made life easier. In Turkish culture, weavings produced for many purposes, from ground beam to goods wrapping and from transportation to storage, have become indispensable for nomadic life. After the resident life, it was continued to be produced from weaving, beam, pillow, cushion, tapestry, kilim, sofa cover, sack, saddlebag, bag and many other goods. Similar usage goods were frequently produced in Kırşehir where weaving is an old tradition and they have taken place in daily life. Turks settled in Anatolia during the time of the Seljuks are thought to have started the tradition of weaving in the region. However, it is known that the "Anatolian Bacileri Organization", which migrated from Kayseri to Kırşehir as a result of the Mongol pressures, contributed to the development of the fabric in Kırşehir and its surroundings. Over time, weaving in the region has established a deep-rooted tradition. It has been an important source of income by woven carpets, carpet cushion, carpet cushions, wall rugs, sofa rugs, goods covering, prayer rugs, seccade and woven by local weavers. In this study, the covering of yüklük which is traditionally used in the local culture has been examined. In nomadic life, the rugs used to wrap the goods on the way from one place to another are called kilim of the yük. After settling down, the beds, quilts, pillows, etc. were placed on top of a high architectural element of the house, which was made into a room of the house, and the rug was covered with a curtain like this. In Anatolia, wardrobes or shelf made for the storage of excess household items are called yüklük. The Uighur and Seljuk Turks also said yüklük things like table, shelves or cupboards were placed on them. In this tradition, which is present in almost every settlement in the folk culture, the kilim used for covering is called "covering of the yüklük". In Kırşehir, which carries traces of Seljuk culture, there are mostly weft-faced, flat rugs and woven rugs with cicim technique to be used as yüklük örtüsü. Sometimes a single piece of local rugs is used for this purpose. These rugs, which take names like "Yük çapı", "yük perdesi", "şah (şahk)", "bar", "yüklük", "yük örtüsü", have geometric medallions called "top" in the region in its pattern. The Anatolian woman used the yüklük örtüsü she made from the rug as a functional object, and at the same time, she assumed the role of an aesthetic decoration element on these rugs. According to the number of the top motifs on the ground, rugs also have names such as seven toplu, nine toplu. In this study, the cover, technique, pattern, ornamentation, usage and history of Kırşehir folk culture were examined.

Keywords: Covering of the Yüklük, Traditional, Kırşehir, Weaving, Kilim, Cicim, Filikli.

1. GİRİŞ

Dokumacılık, hemen her toplumda var olan ve bulunduğu toplumun kültürüyle şekillenen bir el sanatı olmuştur. İnsanlar bu dokumaları üretirken yaşadıkları coğrafyanın koşulları, iklim ve gelenek-göreneklerinden etkilenmişler ve üretilen dokumalar toplumun kültürünü yansıtırken günlük yaşamları içerisinde de hayatlarını kolaylaştıran bir ürün halini almıştır. Türk kültüründe de varlığını binlerce yıldır sürdüren dokumalar ve dokumalardan üretilen döşeme, yer yaygısı, yük sarma, taşıma ve depolama amaçlı birçok ürün konar- göçer hayatın vazgeçilmezi olmuştur. Anadolu insanı zaman içerisinde yerleşik hayata geçtikten sonrada yine yaygı, yastık, minder, duvar halısı-kilimi, sedir örtüsü, yüklük örtüsü gibi birçok kullanım eşyasını dokumalardan üretmeye devam etmiştir. Dokumacılığın eski bir gelenek olduğu Kırşehir’de de benzer kullanım eşyaları sıklıkla üretilip, günlük yaşamda yer almışlardır.

Kırşehir’de dokumacılığın başlangıcı Türklerin Anadolu’ya göç ettiği döneme dayandırılmaktadır. Selçuklular zamanında dönemin iç karışıklıklarını bastırmak amacıyla bölgeye göç edenler, Kırşehir ve çevresine yerleşmişler ve dokumacılığı buraya beraberlerinde getirmişleridir. Sonrasında göç devam etmiş Türkler el sanatları olan halı-kilim dokumacılığını Kırşehir’de yaygınlaştırmışlardır (Anonim, 1959, 24, Yalçın, 1970, 19). Dokumacılığın bölgede yaygınlaşmasına katkıda bulunan bir diğer faktör de Fatma Bacı tarafından kurulan Anadolu Bacıları Teşkilatı (Bacıyan-ı Rum)’ nın Moğol baskıları sonucu Kayseri’den Kırşehir’e göç etmesi ve teşkilatı oluşturan kadınların, uğraşları olan örgü ve dokumacılık sanatlarını burada devam ettirmeleri olarak bilinmektedir. Anadolu Bacıları Teşkilatı Ahi Teşkilatının kadınlar koludur ve bu iki örgüt Kırşehir’de de uzun zaman faaliyette bulunmuşlardır (Bayram, 1987, 35-48,49, Karaköse, 2013, 144,145). Zamanla yörede dokumacılık köklü bir gelenek haline gelmiştir. Yaygı, halı yastık, halı minder, duvar kilimi, sedir kilimi, yüklük örtüsü, seccade, namazlağı yöre dokumacıları tarafından hem kullanım amaçlı dokunmuş hem de satışı yapılarak önemli bir geçim kaynağı olmuştur.

Kırşehir’in Akçakent, Akpınar, Boztepe, Çiçekdağı, Kaman, Mucur ve Merkez İlçe olmak üzere yedi ilçesi bulunmaktadır. Yöresel farklılıklarıyla Kırşehir dokuma kültürünün zenginliğini oluşturan bu ilçelerde dokuma oldukça önemli bir uğraşı iken zamanla varlığını yitirmiştir. Geçmişte dokumacılık yapan yöre insanları tarafından yaklaşık 40 yıl önce bu uğraşının terk edildiği ifade edilmektedir. Ancak eskiden kalan dokuma ürünlerin kullanımı yörede bir gelenek olarak bugün de sürdürülmektedir. Bu geleneklerden biri de yüklük örtüsü kullanımınıdır. Bu çalışmada da Kırşehir yöresinde yüklük örtüsü kullanımı geleneği incelenmiştir.

Anadolu’da evdeki fazla eşyaların konulması için yapılan dolap veya sergenlere *yüklük* adı verilmektedir. Uygur ve Selçuklu Türkleri üzerine eşya konan, masa, raf veya dolap gibi şeylere *yüdrük* demişlerdir (Ögel, 1991, 41). Konar-göçer yaşamda, yerleşim yerini değiştirmek amacıyla bir yerden başka yere giderken eşyaları sarmak için kullanılan yük örtüsü (yük kilimi), yerleşik hayata geçtikten sonra evin

bir odasına yapılan ve üzerine yatak, yorgan, yastık vb. eşyaların üst üste yerleştirildiği yüklüğün önüne serilmek için kullanılmıştır. Burada bir perde görevi gören kilim, Anadolu'nun hemen her yerinde var olan bu geleneğe "yüklük örtüsü" adını almıştır. Bu geleneğin sürdürüldüğü Kırşehir sivil mimarisinde yüklük, şehir evlerinde, konaklarda evin misafir ağırlanan odasında yer alan ve "çiçeklik" olarak adlandırılan dolabın bir bölümünü oluşturmaktadır. Yatak, yorgan gibi eşyalar dolabın bu bölümüne üst üste sıralanmaktadır (Mahmut Seyfeli, 2019-Kırşehir). Kırsal alanda ise kerpiç malzemeli evlerin bir odasına yerden biraz yüksek bir düzeneğe inşa edilmekte ve eşyalar buraya yerleştirilmektedir. Yüklük örtüsü de bu düzeneğin önüne bir perde gibi serilmektedir. Bu amaçla genellikle yörede kilim dokumaları kullanılmaktadır. Yüklük kilimleri dar ve uzun boyutlu dokunmakta ve üzerinde çeşitli motifler yer almaktadır. Yörede bazen geleneksel olarak dokunan kilimlerinin tek şakı da yüklük örtüsü olarak kullanılmaktadır. Ayrıca "filikli" adı verilen dokumalar ile bezayağı tekniği ile dokunmuş ve üzeri püsküllerle süslenmiş dokumalarında yüklük örtüsü amacıyla kullanımı görülmektedir.

Yüklük örtüsü, Kırşehir ilinin farklı dokumacılık merkezlerine göre "çapı", "yük çapı", "yük çalması", "yüklük", "yük örtüsü", "şah (şahk)", "bar" gibi isimler almaktadır. Çalpi, Kırşehir yöresinde bir tür bahçe duvarı yapma usulüne verilen isimdir. Bu usulde duvar yapılırken duvarı oluşturan taşın üzerine bağ çubukları enlemesine yığın olarak dizilir ve üzerine toprak atılır. Yani duvarın üzeri bu uygulama ile örtülmüş olur. Çalpi burada yapılan örtü uygulamasını ifade etmektedir (Mahmut Seyfeli, 2019-Kırşehir). Yöre insanı tarafından yüklük örtüsüne "yük çalması" denilmesi de yükün örtülmesi anlamında kullanıldığını düşündürmektedir.

Bu çalışmada Kırşehir yöresinde yüklük örtüsü kullanımı ve bu amaçla kullanılan dokumalar ve bu dokumaların renk, motif ve desen özelliklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Tespit edilen dokumalar ve özellikleri farklı yerleşim yerlerinden örneklerle açıklanmıştır.

2. KIRŞEHİR YÖRESİ YÜKLÜK ÖRTÜLERİ

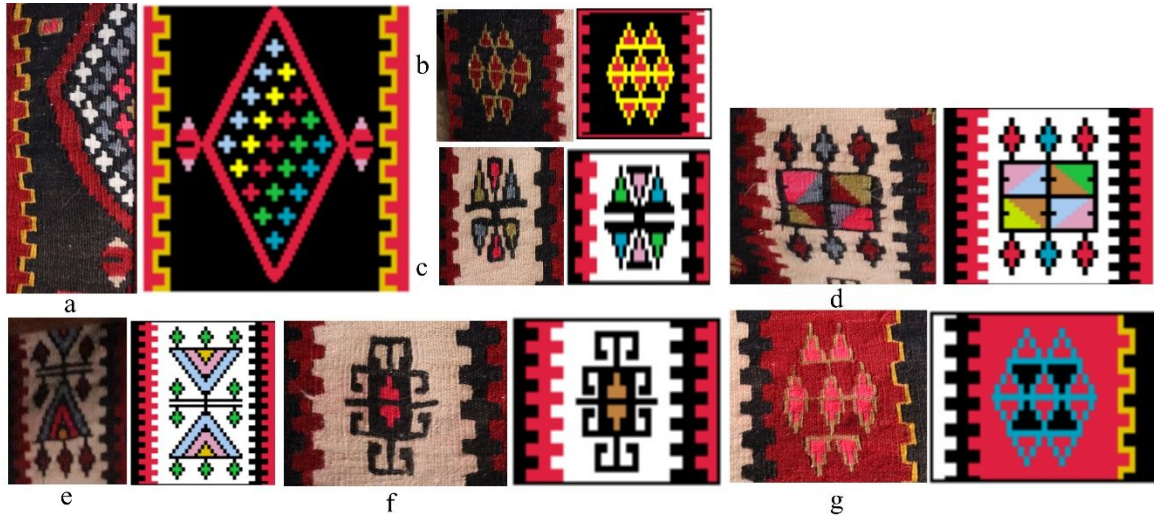
Yörede yüklük örtüsü olarak kullanılan kilimler, üzerinde yöresel motiflerin yer aldığı, renkli, eni dar ve boyu enine göre oldukça uzun dokumalardır. Dokumalarda desen de bu boyuta uyumlu şekilde düzenlenmektedir. Genellikle orta zeminde kare, eşkenar dörtgen gibi yörede "top" adı verilen madalyon şeklinde motifler sıralanmaktadır. Madalyonun büyüklüğüne ve dokumanın uzunluğuna göre zeminde yer alan top sayısı değişmekte ve dokuma bu sayıya göre de yedi toplu, dokuz toplu gibi adlar almaktadır. Top motiflerinin sıralandığı orta zemin bazen bordür motifleri ile çevrenmekte bazen de orta zeminin her iki tarafına üzerinde farklı motiflerin yer aldığı boyuna şeritler dokunmaktadır. Bazı dokumalarda cicim tekniği ile oluşturulmuş motifler de yer almaktadır. Süslemesi olmayan bir dokuma yüklük örtüsü amacıyla kullanılmamaktadır. Düz dokumalara ek olarak "filikli" adı verilen dokumalar ile bezayağı tekniği ile dokunmuş ve üzeri püsküllerle süslenmiş dokumalar da azda olsa yüklük örtüsü olarak kullanılmaktadır.

Şekil 1a, b'de yer alan birinci örtü Akçakent ilçesi Derefağlı köyünden bir örnektir. Bu örnekte yüklük örtüsünün, yük boyunca, bir uçtan diğer uca, dokumanın yarısı yükün altında kalacak şekilde serildiği görülmektedir. Dokumanın yüklükten sarkan yarısında, kilimin merkezinde yer alan top motiflerinin bir kısmı ile bunun dışında kalan kenar suları göze çarpmaktadır.

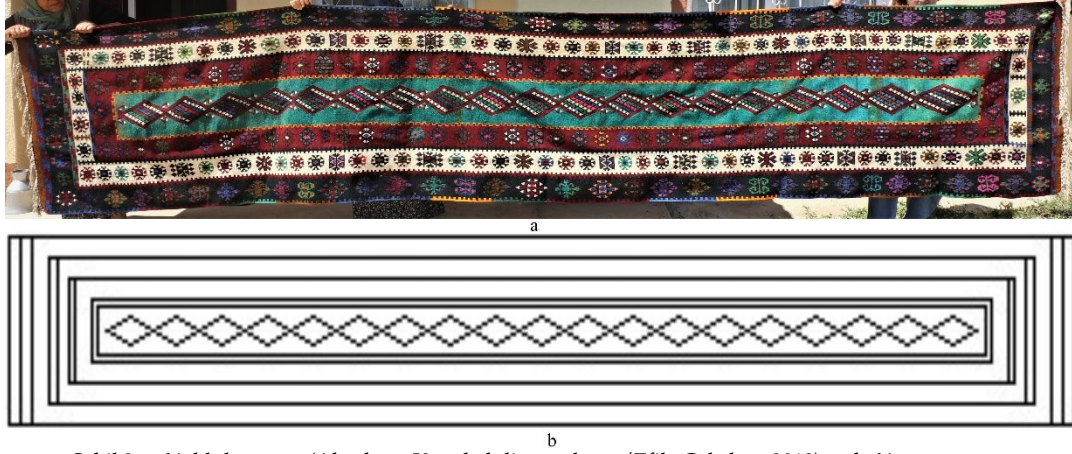
Şekil 1 a: Yüklük örtüsü (Akçakent-Derefağlı köyü/Küttük Bulut-2018) ve b: Yüzey şeması

Şekil 1a, b'de görülen yüklük örtüsü ilikli kilim tekniği ile dokunmuştur. Dokumada kullanılan renkler kırmızı, siyah, beyaz, sarı, pembe, yeşil ve mavidir. Orta zemininde yörede "top" adı verilen eşkenar dörtgen madalyonlardan 9 adet sıralanmaktadır (Şekil 2a). Her bir topun içerisi ayrımlı renklerde sinek motifleriyle dolgulanmıştır ve bu motif Türk kültüründe bereket adıyla bilinmektedir. Desenin merkezinde yer alan ve 9 kez tekrarlanan toplar dikey bir hat oluşturmaktadır. Merkezde yer alan topları, farklı motiflerle bezenmiş iç içe üç kenar suyu çevrelemektedir. Dışta, merkeze en uzak konumda siyah zeminli "tavşan topuğu" (Şekil 2b) motifli kenar suyu yer almaktadır. Bunu, beyaz zeminli, "elma (it izi)" (Şekil 2c), iki farklı "saç bağı" (Şekil 2d ve e) ve koç boynuzu (Şekil 2f) motifleriyle bezenen ikinci kenar suyu izlemektedir. Merkezdeki topların çevresini saran üçüncü kenar suyunda ise kırmızı zemin içerisinde "tavşan topuğu" (Şekil 2g) motifleri farklı renklerde dokunarak yer almıştır. Ayrıca her kenar suyu, tarak motifi ile konturlanmıştır.

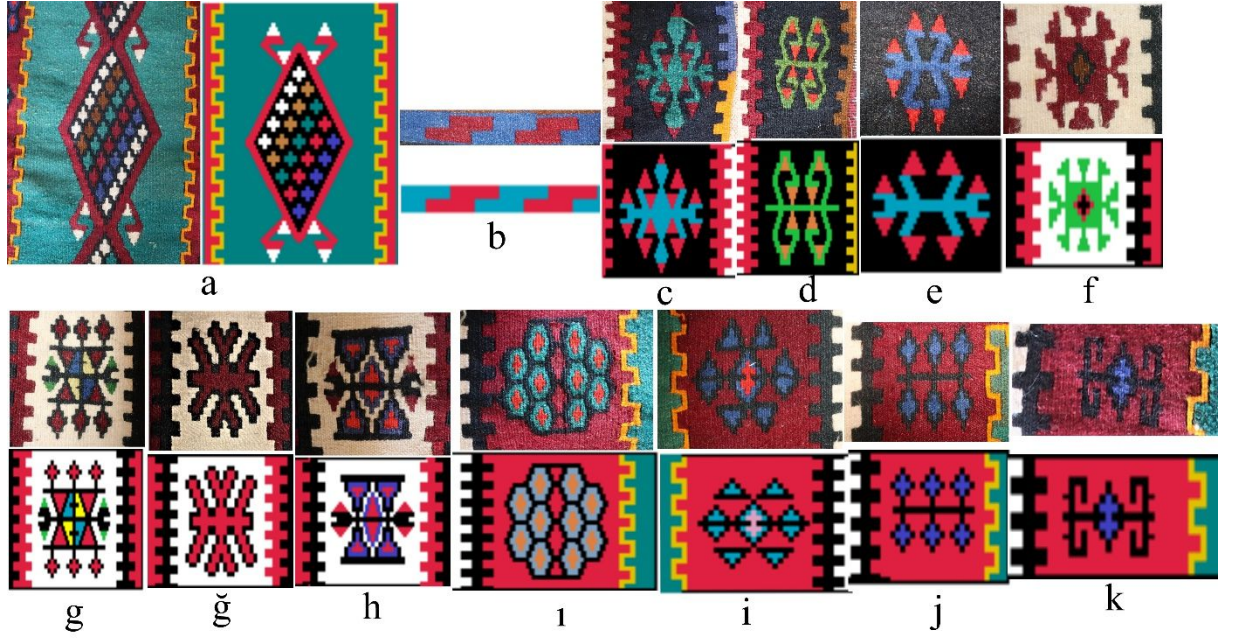
Şekil 2. Motifler ve çizimleri: a: Top adı verilen bereket motifi, b. Siyah zeminli Tavşan topuğu, c: Elma (it izi), d: Saç bağı, e: Saç bağı çeşitlemesi, f: Koç boynuzu, g: Kırmızı zeminli tavşan topuğu,

Şekil 3a, b’de yer alan ikinci örtü Akçakent ilçesi Küçükabdiuşağı köyünden bir örnektir. Köyde yüklük örtüsü “yük çapı” olarak adlandırılmaktadır. Yüklük örtüsü amacıyla kullanmak için dokunmuş olan kilim yüklükte serili durumda değildir. Yüzey şeması birinci örnek ile benzerlik göstermekle birlikte topların sayısı daha fazla ve boyutları daha küçüktür.

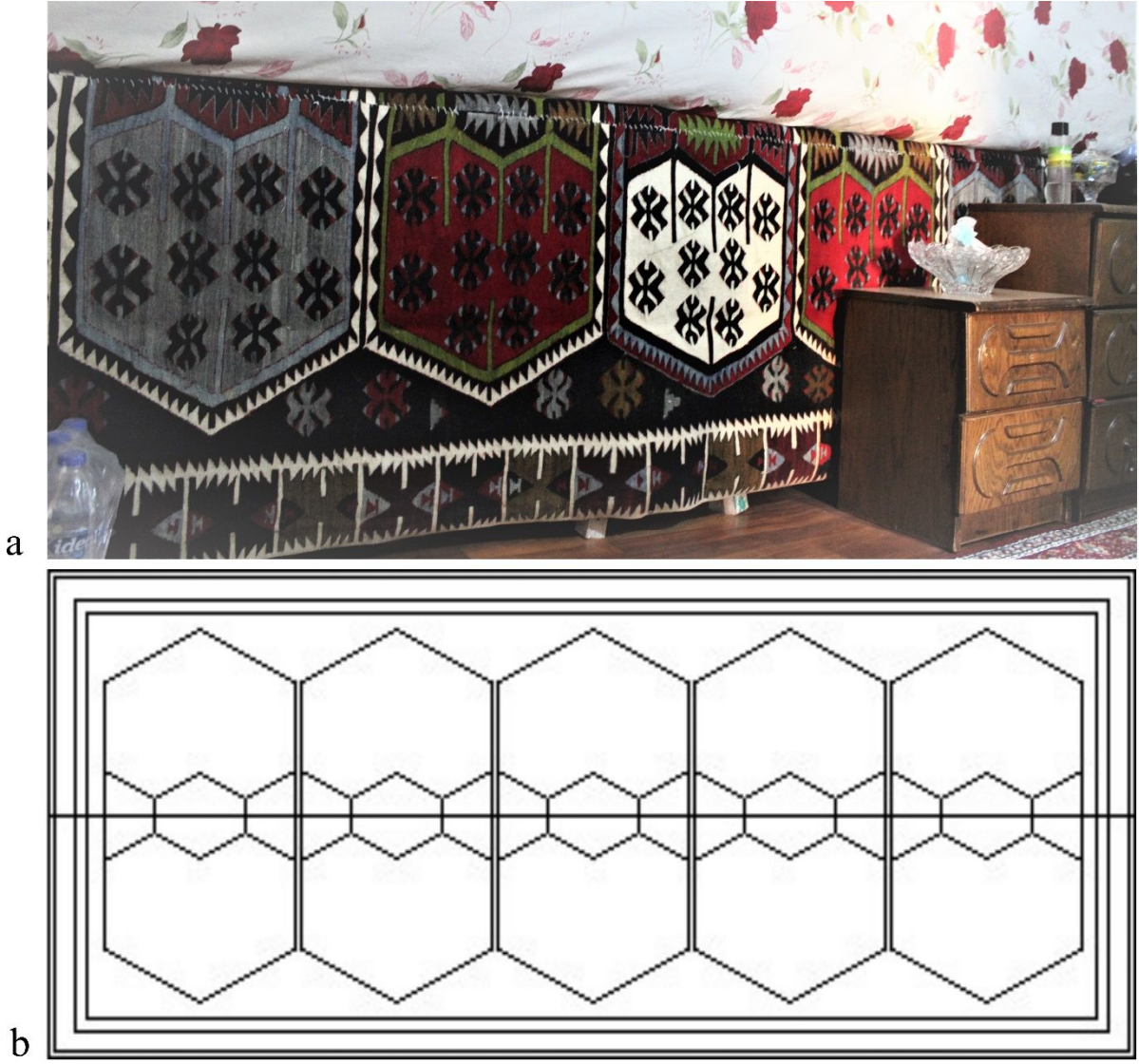
Şekil 3. a: Yüklük örtüsü (Akçakent-Küçükabdiuşağı köyü/Efile Çalışkan-2018) ve b: Yüzey şeması

Şekil 3a, b’de verilen yüklük örtüsü de ilikli kilim tekniği ile dokunmuştur. Dokumada kullanılan renkler kırmızı, siyah, beyaz, kahverengi, açık yeşil, koyu yeşil, turuncu ve mavidir. Desenin merkezinde, yeşil zemin üzerinde, tarak motifiyle konturlanmış bir bereket motifi çeşitlemesi olan top motifi (Şekil 4a) 19 kez tekrarlanarak ince uzun bir hat oluşturmaktadır. Toplardan oluşan zincir görünümlü merkezi, ayrıksı motiflerle bezenmiş iç içe üç kenar suyu çevrelemektedir. Kenar sularının iki kısa kenarı boyunca ayrı renklerde dokunmuş suyolu motifi (Şekil 4b), sağ ve sol yanları boyunca da tarak motifi uzanmaktadır. Tarak motifi kenar suyu motiflerini konturlar biçimde tasarlanmıştır. Dışta, merkeze en uzak konumda, siyah zeminli kenar suyu yer almakta olup “kıvrım” (Şekil 4c) adı verilen koç boynuzu motifi ve bundan başka iki ayrı koç boynuzu çeşitlemesi olan motif (Şekil 4d, e) ile süslenmiştir. Bunu, dört farklı motif ile süslenmiş beyaz zeminli ikinci kenar suyu izlemektedir. Beyaz zeminli kenar suyunda elma (Şekil 4f), saç bağı (Şekil 4g), pıtrak (Şekil 4ğ) ve kurt ağzı (Şekil 4h) motifleri yer almaktadır. Halk arasında elma adı verilen motif nazardan koruma ile ilgili motiflerdendir. Üçüncü kenar suyu ise kırmızı zeminlidir, dört farklı motif uygulanmıştır ve merkezdeki topların çevresini sarar. Kırmızı zeminli kenar suyunda “tavşan topuğu” (Şekil 4i) adı verilen bir koç boynuzu çeşitlemesi, iki ayrı bereket motifi çeşitlemesi (Şekil 4i, j) ve bir başka koç boynuzu çeşitlemesi (Şekil 4k) farklı renklerde dokunarak yer almıştır.

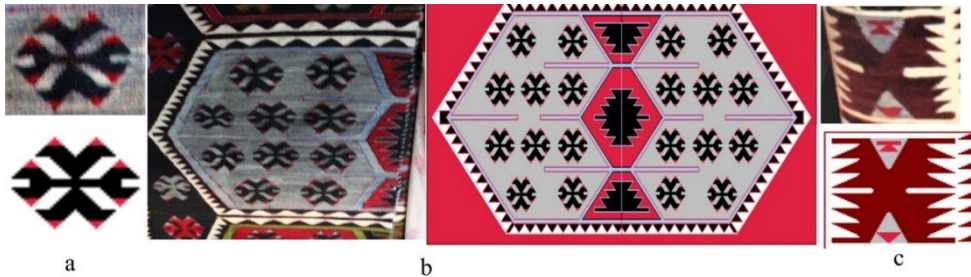
Şekil 4. Motifler ve çizimleri: a: Top adı verilen bereket motifi, b: Suyolu motifi, c: Siyah zeminli kenar suyundaki kıvrım motifi, d: Koç boynuzu, e: Koç boynuzu, f: Beyaz zeminli kenar suyundaki elma, g: Saç bağı, ğ: Pıtrak, h: Kurt ağzı, ı: Kırmızı zeminli kenar suyundaki tavşan topuğu motifi, i: Bereket motifi, j: Bereket motifi, k: Koç boynuzu motifi

Şekil 5a, b'de yer alan üçüncü örtü Boztepe ilçesi Yenidoğanlı köyünden iki şaklı bir kilimdir. Bu örnekte yüklük örtüsünün, yük boyunca, bir uçtan diğer uca, dokumanın bir şakı yükün altında kalacak şekilde serildiği görülmektedir. Dokumanın yüklükten sarkan şakının diğer şakın simetrisi olduğu göze çarpmaktadır.

Şekil 5. a: Yüklük örtüsü (Boztepe-Yenidoğanlı köyü/Hatice Demir-2017) ve b: Yüzey şeması

Şekil 5a, b’de verilen yüklük örtüsü de ilikli kilim tekniği ile dokunmuştur. Dokumada kullanılan renkler kırmızı, bordo, siyah, beyaz, gri, hardal, yeşil ve mavidir. Bu örneğin deseni, yöresel adı “başsız çıtlık” olan koç boynuzu motifleriyle (Şekil 6a) dolgulanmış, “top” (Şekil 6b) denilen, 5 ayrı renkte, altıgen madalyonların art arda sıralanmasıyla oluşmuştur. Türk dokuma kültüründe bu tip madalyonlar sandık motifi adıyla bilinmektedir. Her bir madalyonun alt ve üst uzun kenarları suyolu, 4 kısa kenarı tarak motifleriyle konturlanmıştır. Kilimi çevreleyen kalın kenar suyunda yörede “ev” adı verilen bereket motifleri (Şekil 6c) yer almaktadır. Kalın kenar suyu ile toplar arasında kalan boşluklar ayrı renklerde başsız çıtlık motifleriyle süslenmiştir.

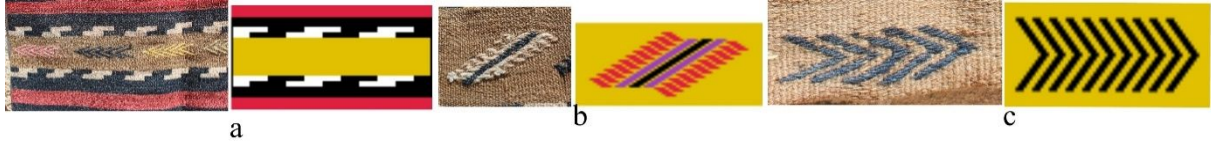
Şekil 6. a: Başsız çıtlık, b: Top, c: Ev motifi ve motiflerin çizimleri

Şekil 7a, b’de yer alan örtü Çiçekdağı ilçesi Akbıyıklı köyünden bir örnektir. Köyde yüklük örtüsü “bar” olarak adlandırılmaktadır. Yüklük örtüsü amacıyla kullanmak için dokunmuştur ancak yüklükte serili durumda değildir. Yüzey şeması, bundan önceki örneklerden farklıdır.

Şekil 7. a: Yüklük örtüsü (bar) (Çiçekdağı-Akbıyıklı köyü/Nazmiye Doğan-2017) ve b: Yüzey şeması

Şekil 7a, b’de verilen yüklük örtüsü de atkı yüzü düz kilim ve cicim teknikleriyle ile dokunmuştur. Dokumada kullanılan renkler kırmızı, siyah, beyaz, devetüyü, yeşil, pembe ve mavidir. Örneğin deseni, kırmızı, siyah ve devetüyü renginde çubukların şeritler halinde dokuma eninde sıralanmasıyla oluşmuştur. Devetüyü rengindeki şeritlerin iki yanı su yolu motifi ile süslenmiştir (Şekil 8a). Bu nedenle diğerlerine göre daha geniştir. Bu geniş çubuk üzerinde cicim tekniği ile dokunmuş Türk dokumacılık kültüründe sandık veya yel eğdi olarak bilinen motif (Şekil 8b) ve bereket motifi çeşitlemesi olan ve yörede “gerdan ayağı” (Şekil 8c) olarak adlandırılan motif yer almaktadır.

Şekil 8. a: İki yanı su yolu motifi ile süslenmiş devetüyü rengi çubuk, b: Türk dokumacılık kültüründe sandık veya yel eğdi olarak bilinen motif, c: Gerdan ayağı motifi ve motiflerin çizimleri

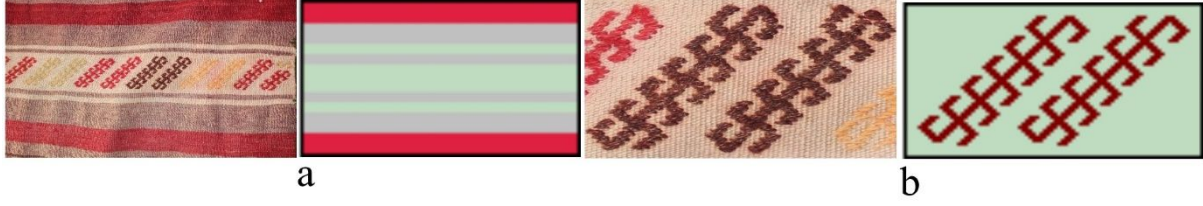
Şekil 9a,b’de yer alan örtü Çiçekdağı ilçesi Mahmutlu köyü camisinde tespit edilen bir örnektir. Bu yüklük örtüsü de yörede “bar” olarak adlandırılan örneklerdendir. Yüklükte serili durumda değildir ve yüzey şeması, Şekil 8a, b’de verilen örnek ile benzerdir.

Şekil 9. a: Yüklük örtüsü (Çiçekdağı-Mahmutlu Köyü Camisi) ve b: Yüzey şeması

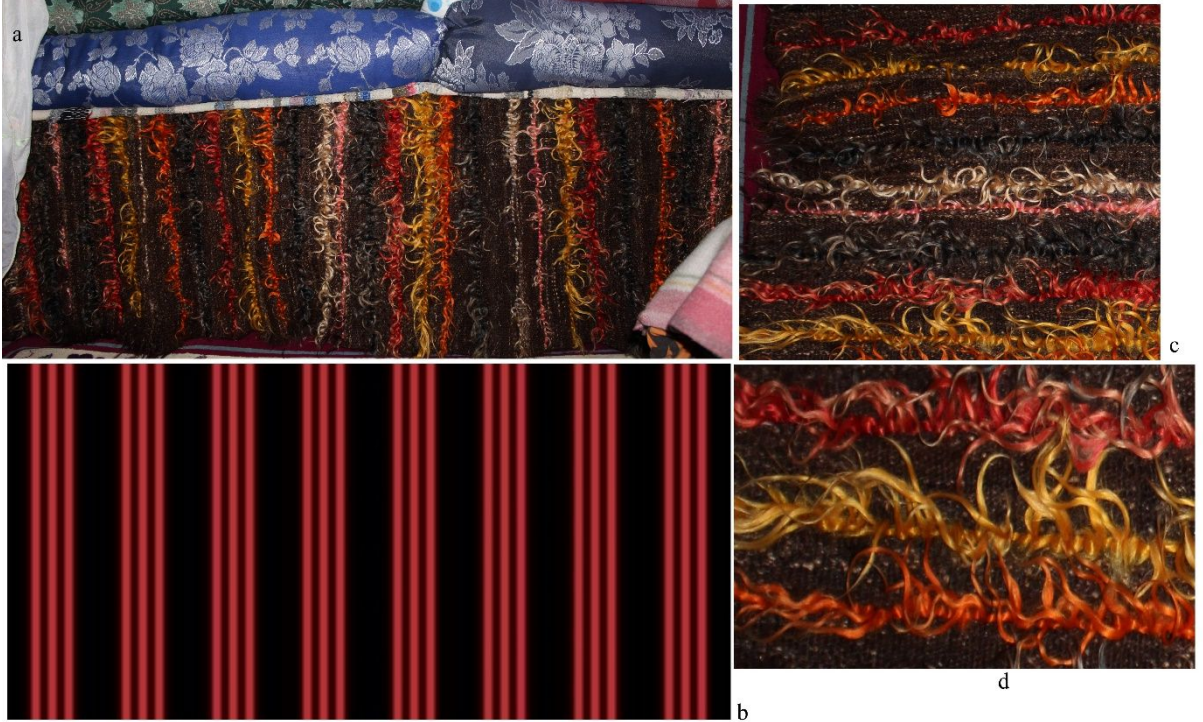
Bu örnek de önceki dokumada olduğu gibi atkı yüzü düz kilim ve cicim teknikleri ile dokunmuştur. Dokumada kullanılan renkler kırmızı, kahverengi ve bejdir. Bu renkler dokumanın oldukça eski olması nedeniyle büyük oranda solmuştur. Örneğin deseni, kırmızı, kahverengi ve bej renginde çubukların şeritler halinde dokuma eninde düzgün tekrarlı sıralanmasıyla oluşmuştur. Bej rengindeki şeritlerin iki yanı ince ve

koyu renkli çubuklar ile belirginleştirilmiş ve kalınlaştırılmıştır (Şekil 10a). Bej rengindeki kalın çubuklar üzerinde cicim tekniği ile dokunmuş bir motif (Şekil 10b) yer almaktadır. Bu motifin yöresel adı bilinmemekle birlikte Türk dokuma kültüründe yer alan bir haç motifi çeşitlemesi.

Şekil 10. a: Bej rengi şerit, b: İsimsiz motif ve motiflerin çizimleri

Şekil 11a, b'de yer alan örtü Çiçekdağı ilçesi Boğazevci köyünden bir örnektir. Bu örnekte yüklük örtüsünün, yük boyunca, bir uçtan diğer uca, dokumanın yarısı yükün altında kalacak şekilde serildiği görülmektedir. Yüzey şeması enine düzgün sıralamalı inceli kalınlı çubuklar şeklindedir.

Şekil 11. a: Yüklük örtüsü / Filikli (Çiçekdağı-Boğazevci köyü/Yakup Doğan) ve b: Yüzey şeması, c: Post görünümünde ayrıntı, d: Türk düğümü ve uzun atkı sıraları

Bu yüklük örtüsü yörede filikli olarak adlandırılan bir dokumadır. *Kırşehir ve Yöresi Ağzları Sözlüğüne* göre filik, tiftik keçisinin yününe verilen addır (Günşen, 2001: 96). Filikli dokuma da filikler kullanılarak yapılan bir çeşit havlı dokumadır. Konya Karapınar'da tülü adıyla bilinmektedir. Temiz ve uzun tiftik lifleri boyandıktan sonra demetler haline getirilerek, kıl çözgü üzerine Türk düğümü tekniğiyle düğümlenir. Bu düğümler kıl atkı iplikleriyle uzun atkı sıraları atılarak sıkıştırılır (Şekil 11d). Ortaya çıkan saçaklı dokuma seyrek bir post görünümündedir (Şekil 11c). Anadolu'nun bazı yörelerinde yün atkı ve çözgüyle de dokunmaktadır (Görgünay Kırzıoğlu ve Akansel, 1999:6, Görgünay 2005:16-22). Filikli dokuma tekniği Kırşehir dokumacılığında duvar örtüsü, seccade, namazlağı gibi dokumaların üretiminde yaygın olarak kullanılan bir tekniktir. Renkli tiftiklerin kullanılmasıyla üretilen bu örnek de yüklük örtüsü amacıyla dar ve uzun dokunmuş bir örnektir. Şekil 11a, b'de görülen filikli yüklük siyah, krem, kırmızı, pembe, sarı ve turuncu renkli filiklerle dokunmuştur. Siyah ve krem renkli filikler, boyanmadan, hayvanın üzerinden alındığı doğal rengi ile kullanılmıştır. Herhangi bir motif kullanılmamıştır.

Şekil 12a, b'de yer alan örtü Çiçekdağı ilçesi Çanakpınar köyünden bir örnektir. Bu örnekte yüklük örtüsünün, diğerleri gibi yük boyunca, dokumanın bir kısmı yükün altında kalacak şekilde serildiği görülmektedir. Yüzey şeması boyuna düzgün sıralamalı kalın çubuklar şeklindedir.

Şekil 12. a: Yüklük örtüsü (Çiçekdağı-Çanakpınar köyü/Zeynep Kaya) ve b: Yüzey şeması, c: Ayrıntılı görünüm, d: Dokumaların birleştirildiği yerler ve renkli püskül süslemeleri

Şekil 12’de görülen yüklük örtüsü bezayağı örgüsüyle dokunmuş kalın kumaştan bir örtüdür. Farklı renklerde dar ve uzun üç kumaş parçası birbirine dikilerek birleştirilmiş, böylece örtü oluşturulmuştur. Makina ve el dikişi yapıldığı gözlenen örtüde kumaşlar, orlon ipliklerle tığla örülerek birleştirilmiş, birleşme yerlerine renkli püsküller eklenerek dokuma süslenmiştir (Şekil 12c, d). Bu dokumada kırmızı, sarı ve mor renkli kumaşlar kullanılmıştır. Dokumanın oldukça eski olması nedeniyle renklerde solma görülmektedir. Böyle kumaşların yörede yüklük örtüsü olarak kullanımı yaygın değildir.

3. SONUÇ

Yapılan bu çalışmada Kırşehir’in köylerinde yüklük kullanımının yaygın olduğu gözlenmiştir. Yörede köy evlerinde yüklük ve yüklük örtülerinin kullanımı nesilden nesle aktarılan bir gelenektir. Köy evinin bir odasında, duvarın birinin önüne boydan boya yerleştirilen ahşap veya beton kerevetler yüklük olarak kullanılmaktadır. Yüklüğe yatak, yastık, yorgan gibi yatak odasına ilişkin kullanım eşyaları üst üste katlanarak depolanmaktadır. Yüklüğün yerden yüksek bacalarının altı da yiyecek vb. koymak için yine depo amacıyla kullanılmaktadır. Yüklük örtüsü, kerevet üzerindeki duruşu ile yüklüğün altına konulan eşyaları, malzemeleri, gizlemeye yarayan süslü bir paravan veya perde işlevi üstlenmektedir. Çoğunlukla atkı yüzlü düz kilim tekniği ve cicim tekniği ile dokunmuş yüklük örtüsü kullanımının yaygın olduğu görülmüştür.

Anadolu kadını, kilimden yaptığı yüklük örtüsünü işlevsel bir nesne olarak kullanmış, aynı zamanda estetik bir bezeme unsuru rolü yükleyerek kendi naif bezemci anlayışını ortaya koymuştur. Anadolu halk kültüründe yüklük örtüsü basit bir kullanım eşyası olarak düşünülmemiştir. Herhangi bir bez parçası aynı amaçla kullanılabilirken, eşsiz güzellikte kilimlerle sıradanlığın görsel hazza dönüştüğü gözlenmektedir. O kadar öyle ki sıradan bez parçaları bile tığla ve renkli ipliklerle birleştirilip püsküllerle süslenip kullanılmıştır.

Toplumlar kültürleri var oldukça ayakta durabilirler. Zaman içerisinde değişen ve gelişen yaşam biçimleri halk kültürü örneklerinin azalmasına neden olmaktadır. Ancak değişimin kaçınılmaz olduğu da bir gerçektir. Köy evlerinde de çağa ayak uydurup yüklük yerine büyük dolaplar kullanılmaya başlanacaktır. Bu durumda, çağdaş yaşama ayak uyduracak bir değişimin önü açılırken, geleneği koruyacak önlemlerin beraberinde yürütülmesi gerekmektedir. Mevcut örneklerin belgelenmesi kültürel belleğin içinde hak ettiği yeri alması kültür araştırmacılarının görevidir. Somut olmayan kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması, toplumsal kültürün korunmasını sağlamak açısından önem taşımaktadır.

Kırsal kesimde kullanılan günlük yaşam gereçlerinin halen geleneksel olduğu ve değişimin çok yavaş gerçekleştiği gözlenmektedir. Kapalı toplumlar için bu gözlemler normal karşılanmaktadır. Ancak, Anadolu kadınının sanatsal yaklaşımı ve beğenisinin dışa vurum aracı olan dokumaların yok olma aşamasına gelmesi, bir başka önemli gözlemdir. Anadolu kadınının, dokumalarının yerine neyi koyduğu ve kendini ifade etmek için elinde başka ne gibi bir aracı kaldığı, sosyologlar tarafından incelenmelidir.

KAYNAKÇA

- Anonim, (1959). *Kırşehir Vilayetinde Halıcılık Kilimcilik Yapağı ve Tiftik*. Ankara: Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Yayınları.
- Bayram, Mikail (1987). *Bacıyan-ı Rum (Selçuklular Zamanında Genç Kızlar Teşkilatı)*. Konya: Gümüş Matbaası.
- Görgünay Kırzioğlu, Neriman ve Mehmet Akansel (1999). Kaybolan Dokumalarımızı Kazanabilir miyiz?. *2000'li Yıllarda Türkiye'de Geleneksel Türk El Sanatlarının Sanatsal, Tasarımsal, ve Ekonomik Boyutu Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları:2301, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları:281, Seminer Kongre Bildirileri Dizisi:58. (Ayrı basım).
- Görgünay, Neriman (2005). *Düğümlü Halının Öncüsü Geve/Tülü ve Benzeri Dokumalar*. İzmir: Güneş Ofset, I. Baskı.
- Günşen, Ahmet (2001). *Kırşehir ve Yöresi Ağızları Sözlüğü*. Ankara: Poyraz Ofset, Ocak Yayınları.
- Karaköse, Hasan (2013). Ortaçağda Kırşehir. Yaşar Özüçetin (Ed.), *Kırşehir Siyasi Tarihi ve Kırşehir Tarihi Bibliyografisi*, Ankara: Gökçe Ofset Matbaacılık, (s. 92-163).
- Ögel, Bahaddin (1991). *Türk Kültür Tarihine Giriş*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/638, Kültür Eserleri/46.
- Yalçın, Osman (1970). *Kırşehir*. İstanbul: Özyürek Yayınları. Özyürek Basımevi.

KAYNAK KİŞİLER

- Ayşe Taş, 72, Mahmutlu köyü, Çiçekdağı, Kırşehir, 2017
- Efile Çalışkan, 66, Küçükabdiuşağı köyü, Akçakent, Kırşehir, 2018
- Fadime Güneş, 70, Korkorlu köyü, Akçakent, Kırşehir, 2018
- Hatice Demir, 57, Yenidoğanlı köyü, Boztepe, Kırşehir, 2017
- Kütük Bulut, 66, Derefağlı köyü, Akçakent, Kırşehir, 2018
- Mahmut Seyfeli, 64, Öğr. Gör. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Merkez, Kırşehir, 2019
- Nazmiye Doğan, 42, Akbıyıklı köyü, Çiçekdağı, Kırşehir, 2017
- Osman Doğan, 47, Muhtar, Akbıyıklı köyü, Çiçekdağı, Kırşehir, 2017
- Yakup Doğan, 55, Muhtar, Boğazevci köyü, Çiçekdağı, Kırşehir, 2017
- Zeynep İskender, 69, Mahmutlu köyü, Çiçekdağı, Kırşehir, 2017
- Zeynep Kaya, 53, Çanakpınar köyü, Çiçekdağı, Kırşehir, 2017